

УДК 373,5 (477) “1970/1980”

НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ЛАБОРАТОРНОЇ БАЗИ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ У КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1970 – 80 РР.

Наталя МИРОНЕНКО (Кіровоград)

У статті розглядається стан науково-технічного забезпечення навчально-лабораторної бази шкіл Кіровоградської області в 1970 – 80 рр., здійснено порівняльний аналіз переходу на кабінетну систему шкіл Кіровоградської області.

Ключові слова: забезпечення навчальною літературою, технічні засоби навчання, кабінетна система, обладнання, матеріальна база.

В статье рассматривается состояние научно-технического обеспечения учебно-лабораторной базы школ Кировоградской области в 1970 – 80 гг., осуществлен сравнительный анализ перехода на кабинетную систему школ Кировоградской области.

Ключевые слова: обеспечение учебной литературой, технические средства учебы, кабинетная система, оборудование, материальная база.

In the article the state of the scientific and technical providing of navchal'no-labaratornoy base of schools of the Kirovohrad area is examined in 1970-80, the comparative analysis of passing is carried out to the office system of schools of the Kirovohrad area.

Keywords: providing, hardwares of studies, office system, equipment, financial base educational literature.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Науково-технічне забезпечення навчально-лабораторної бази вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладів привертає увагу сучасних науковців насамперед своєю значністю для навчального процесу та водночас наявністю системних проблем та перешкод. Проте, проблем такого напрямку вже існували в історії розвитку систем освіти та знаходили своє розв'язання, тому слід приділяти належну увагу вивченню такого історичного періоду для знаходження розв'язків цієї проблеми в сучасний період. Стан матеріально-технічного забезпечення трудового навчання в період 1970 – 80 рр. був об'єктом дослідження таких науковців, як С.Я. Батншева, Н.Г. Нпчкало, В.В. Олійник, А.І. Сніненко, Н.В. Смоляна та ін. Але питання науково-технічного забезпечення навчально-лабораторної бази середніх навчальних закладів у досліджуванні період ще потребує детального вивчення та аналізу, оскільки саме в 1970 – 80 рр. відбувався перехід на кабінетну систему навчання, що зобов'язувало адміністрацію середніх шкіл до створення кабінетів з усіх дисциплін та оснащення їх навчальною літературою та технічними засобами навчання.

Мета статті – проаналізувати стан науково-технічного забезпечення навчально-лабораторної бази шкіл Кіровоградської області в 1970 – 80 рр.

Виклад основного матеріалу. Розвиток науково-технічного прогресу вимагав освоєння нової техніки, що у свою чергу вимагало певних змін у системі освіти. Зважаючи на це, була прийнята постанова “Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи” 20 червня 1972 року перед органами народної освіти висувалося завдання завершити до 1975 року здійснення середнього всеобучу, переходу на нові навчальні плани й програми. Школа орієнтувалася на створення кабінетної системи навчання, ефективного використання ТЗН, кіно, радіо й телебачення.

Проаналізувавши матеріал звітів директорів середніх шкіл Кіровоградської області за 1970 – 80 рр., у Державному архіві Кіровоградської області було виявлено, що найбільш задовільний стан науково-технічного забезпечення навчально-лабораторної бази спостерігався в школі № 25. У своєму звіті директор цього навчального закладу зазначила, що до кінця навчального року створений фонд підручників у кількості 1939 екземплярів та значно поповнилася навчальна база школи. У ній створено такі класні кабінети: фізики, хімії, біології, географії, російської мови, української мови, англійської мови, математики. Встановлені нові наочні матеріали, прилади та ін. Також у звіті зазначено, що в класі математики розроблено роздатковий матеріал та створена картотека по класах, темах, уроках; рада кабінету стежила за випуском математичної газети. Учителями навчального закладу Е.С. Поздняковою та Р.А. Стяжкіною проводилися заняття математичних гуртків, де використовувалися такі технічні засоби, як фільмоскоп та епідіаскоп. Для поліпшення викладання трудового навчання в школі

придбано 3 токарних верстати з дерева з довбальними пристосуваннями, довбальний верстат, електропилу, електрорубанок, 10 комплектів конструкторів, електроточила. Учителями, що викладали цю дисципліну, також було зроблено певний внесок у науково-технічне забезпечення кабінету, а саме Н.Н. Замковим та В.Н. Ладиковим розроблено шаблон для виготовлення табуретів, пристосування для вигнання металу та проволонки. Учні 25-ї школи також узяли безпосередню участь у науково-технічному забезпеченні навчального закладу. Так у процесі проходження навчальних занять у майстерні ними виготовлено близько 2000 карток – завдань з усіх предметів, 30 молотків, 15 стамесок, киячки, держак до лопат, швабри, розроблено стенд “Слюсарні інструменти” та ін. наочні матеріали, інструменти та обладнання. У майстерні функціонувала бібліотека “Юний технік”, що допомагало учням навчального закладу у виготовленні декількох приладів, які поповнили фізичний кабінет і які демонструвалися на обласних виставках (модель для демонстрації сил, що виникають при взаємодії молекул, муфельна піч, модель сіялки). Також у звіті роботи школи за досліджуваній нами період відзначено допомогу так званих “шефів”, які постійно надавали певну матеріальну допомогу. Так, АРЗ перерахував для зміцнення матеріальної бази школи 2800 карбованців та виготовлено стандартне обладнання для спортивного комплексу та обладнано географічні майданчики [3, с. 53, 60, 61].

Слід також відзначити роботу загальноосвітньої школи № 14, де кабінет російської та української мов, математики й ін. поповнились наочністю, роздатковим матеріалом. Уперше проведена певна робота із створення поурочної картотеки вчителів російської мови й літератури Ф.Б. Брагинською, В.І. Петренко та ін. Також у школі створили методичний кабінет, де зібрано багато навчального матеріалу..., підготовлено методичні збірники з досвіду роботи окремих учителів [1, с. 9].

Звіт про роботу загальноосвітньої школи № 4 також дав змогу зробити висновок про позитивні зміни в науково-технічному забезпеченні навчального закладу. Так, у школі було створено навчальний кабінет з усіх предметів, де є навчальні посібники, література, дидактичний матеріал, технічні засоби навчання. При кабінетній системі учителям можна було використовувати грамзапис, фільм, телепередачу. Так, наприклад, у кабінеті російської мови була зосереджена фонотека із 175 платівок, на уроках історії та суспільства учні постійно слухали грамзаписи з відповідних тем на платівках (з фонохрестоматії) промови і виступи видатних діячів міжнародних комуністичних і робітничих рухів, учасників революції, героїв праці тощо. У школі обладнані майстерні з обробки дерева й металу, кабінет машинопису [4, с. 67, 76].

Поряд із школами, які намагались повністю перейти на кабінетну систему навчання та поліпшити своє науково-технічне забезпечення були школи, у звітах яких відображалось замало інформації про здійснення даної роботи. Так, наприклад, у звіті загальноосвітньої школи № 1 зазначено лише про поповнення фонду шкільної бібліотеки в т. ч. за рахунок профспілкового заводу “Червона зірка” на суму 400 крб. та про наявність у школі 3 кіноапаратів, епідіаскопів, 3 магнітофонів, програвачів та телевізора [5, с. 218].

Не вдалось також повністю перейти на кабінетну систему і загальноосвітній школі № 3, оскільки класи були розташовані в 5 місцях (м’ясокомбінат – 3 класи, авто об’єднання 10661 та автопарк – 3 класи, філіал авто об’єднання 10661 та автопарк – 3 класи, 3 класи в СШ № 23 та 1- на заводі ЖБН “Кіровоградсільстрах”, що не давало в повній мірі організувати роботу школи за кабінетною системою [5, с. 218]. Але були і певні позитивні зміни у роботі навчального закладу у даному напрямку, а саме у 1974 – 75 навчальному році було обладнано такі кабінети: фізики, хімії, біології, історії та суспільствознавства, російської мови та літератури, математики, української мови та літератури, англійської мови, військовий кабінет. Значний внесок у поповнення науково-технічного забезпечення зробили самі вчителі школи. Так, в кабінеті української мови та літератури (завідуюча Г.Г. Мединська) створено куток письменниці, яка працювала в СШ № 3, обладнано демонстраційний стіл, який дає можливість використовувати технічні засоби. У військовому кабінеті (керівник В.Д. Богомолов) обладнано електрифікований стенд по тактиці, який дає можливість проводити практичні заняття з тактики. Кім цього виготовлено 4 оригінальні прилади-стенди з дозиметрії [2, с. 34, 35].

Перехід на кабінетну систему та поліпшення науково-технічного забезпечення середньої школи № 24 можна спостерігати лише з аналізу методичної розробки на тему “Використання

роздаткового матеріалу, наглядних та технічних засобів кабінету географії на уроках у 8 – 9 класах” за 1973 – 74 навчальний рік вчитель В.Ф. Чернікова, яка дозволила побачити стан науково-технічного забезпечення кабінету географії даної школи. Так, з технічних засобів в кабінеті географії був кіноапарат “Україна”, епідіаскоп та фільмоскоп, карта ССР, світу та зарубіжних країн. Вчителем-предметником також було виготовлено схеми, діаграми та картограми та виготовлено прилади для визначення висоти сонця над горизонтом, для наглядного пояснення залежності нагріву поверхні землі від кута падіння сонячних променів, настольний флюгер. Закуплено комплекти художніх картин з кожної природної зони. Силами учнів даної школи було намальовано таблиці тваринного світу по природним зонам ССР та окремим материкам. У кабінеті вчитель та учні могли використовувати телурій, анероїд, альтиметр. Силами учнів також були зібрані та укомплектовані колекції горних порід та корисних копалин (25 комплектів) [6, с. 2]. Інформацію про науково-технічне забезпечення інших кабінетів школи у звіті не відображено.

Для контролю виконання постанови “Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи” постійно перевірялась навчально-матеріальна база середніх шкіл контролюючими органами Кіровоградської області. Так, за результатами перевірки стану навчально-виховної роботи шкіл № 15, 17, 21, 25 за 1975 рік виявилось, що є ряд недоліків у даному питанні.

Аналіз архівних матеріалів з перевірки школи № 15 показала, що більша половина технічних засобів, які існували в школи були зіпсовані, а технічні засоби, які школа мала в достатній кількості, не використовуються в повній мірі вчителями школи. Навчальні кабінети не відповідали вимогам положення про них, не поширювався досвід по тематичному обліку наочності, її систематизації та використання. Плану виготовлення наочності не було в наявності, а тому не можна було перевірити, як же виготовлялися наочні посібники. Географічний майданчик був у занедбаному стані, тому і не міг був використаний у навчальних цілях. Не було створено роздільних навчальних майстерень по дереву та металу. Вкрай незадовільно в школі було створено бібліотечні фонди стабільних підручників [7, с. 2, 3]. Кабінет фізики також не відповідав вимогам Міністерства освіти про кабінет, а тому потребував великої роботи. Необхідно було відремонтувати технічні засоби і використовувати їх на уроці. Обладнання кабінету хімії фабричне частково (таблиці) та саморобне (штативи, прилади, моделі молекул органічних речовин, таблиці, роздатковий матеріал, колекції сплавів металів, картки-завдання є витяжна шафа). Позитивним було те, що у кабінеті був набір книжок з хімії, фільмотека [8, с. 14, 15]. Так був створений в школі кабінет біології, а матеріали для цього був роздатковий, гербарій, таблиці, мокрі препарати з зоології, анатомії, 13 мікроскопів, фільмотека з фільмоскопом, альбоми, референти, стенди. В історичному кабінеті було зібрано багато роздаткового матеріалу з усіх тем навчальної програми (в розрізі класів). Кабінет був забезпечений повністю творами В.І. Леніна, Постановами партії і уряду [9, с. 18, 19].

У довідці про перевірку навчально-технічного стану школи № 17 зазначено, що школа працювала за кабінетною системою навчання. В класах кабінетів фізики і математики, російської мови і літератури, географії і історії був наявний роздатковий матеріал, таблиці, плакати, альбоми, прилади, але їх було недостатньо для забезпечення шкільних програм. В школі використовувалися такі технічні засоби: 1 кіноапарат, 1 епідіаскоп, 3 електропрогравачі, 5 фільмоскопів, 1 телевізор, 400 діафільмів. Шкільна майстерня була розрахована на 15 робочих місць по металу та 15 – по дереву. Біля школи було обладнано спортивний майданчик, силами вчителів та учнів виготовлено наочні посібники на суму 180 крб, придбано наочність за кошти асигновані по народній освіті 250 крб. [10, с. 35]. У звіті зазначалось також, що у школі була дуже слаба матеріальна база для забезпечення викладання історії. Не було відповідних карт з кожної теми, мало діафільмів, картин, роздаткового матеріалу.

Аналіз звіту про перевірку середньої школи № 21 показав, що за роки п'ятирічки було значно змінено навчально-виховну базу школи, навчальні кабінети поповнено наочністю, роздатковим матеріалом, обладнанням [11, с. 62]. Вчитель географії О.Ф. Берест проводив навчальну роботу з обладнання географічного майданчику та кабінету. Використовував на уроці карти півкуль, барометр, схема побудови барометра, анероїди, флюгер, таблиці, діафільми, фізична карта СРСР, тектонічна карта СРСР, карта корисних копалин. В кабінеті хімії була у наявності витяжна шафа, але не підключена витяжна система. Обладнання кабінету не дозволяв

проводити лабораторні роботи на належному рівні. У препараторський не було денного світла, реактиви зберігалися в шафах без тяги. Але поряд із цим було зазначено, що школа було добре забезпечена технічними засобами (кіноапаратів – 3, магнітофонів – 5, фільмоскопів – 9, епідіаскоп – 1, апарат “Леті” – 1, телевізор – 3 та ін.) [12, с. 73, 74, 75]. Відмічено оформлення кабінету англійської мови картами Великобританії і СРСР, стендами “Москва”, “Ленін”, куточком профорієнтації, висловлюваннями класиків марксизму-ленізму про іноземну мову. З технічних засобів навчання даний кабінет налічував магнітофон “Дніпро” та програвачі “Концертний-3”, грампластинки для 5, 6, 8 кл, діафільми. Також у кабінеті англійської мови були наявні морфологічні таблиці, синтаксичні таблиці, тематичні папки з лексики, невеликий фонд підручників, бібліотека художньої літератури на англійській мові. Серед недоліків даного кабінету було те, що в кабінеті не було фільмоскопа, екрана для користування діафільмом, портретів англійських та американських письменників, магнітофільмів [13, с. 77].

Але на виконанні постанови “Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи” укріплення науково-матеріальної бази середніх шкіл не завершувалось. Після перевірки стану переходу середніх шкіл області на кабінетну систему навчання та науково-технічного забезпечення шкіл Кіровський відділ народної освіти Кіровоградської області включив у п’ятирічний план роботи на 1981 – 85 рр такі пункти, що стосуються укріплення навчально-матеріальної бази шкіл та інших закладів: [14, с. 34]

- Добудувати спортзал, навчальні майстерні, 4 класні кімнати в середній школі № 15 (1984 – 85 р).

- Обладнати в школах району у відповідності з Положенням наступні навчальні кабінети, кімнати, музеї, кімнати: математики, фізики, хімії, біології, історії, російської мови та літератури, української мови та літератури, початкових класів, іноземної мови, робочі кімнати праці I-III класів, кабінет естетики, кабінет малювання та креслення, кабінет обслуговуючої праці, навчальні майстерні... автоклас, теплиці, географічні площадки.

- Залучити кошти “шефств”

- та базових підприємств для укріплення навчально-матеріальної бази, виконання капітальних та поточних ремонтів закладів народної освіти.

- Для забезпечення виконання планів укріплення навчально-матеріальної бази розгорнути в районі соціалістичні змагання на кращу підготовку в новому навчальному році, Створити штаб по керівництву змагань. Результати змагань підводити кожного кварталу та на початку кожного навчального року.

Також постановою ради по народній освіті було визначено такі організаційні заходи відділу народної освіти Кіровського райвиконкому по здійсненню рішення XXVII з’їзду КПСС та XXVII з’їзду Компартії України (квітень 1986 р) [15, с. 12, 13]:

- Створити кабінет обчислювальної техніки в СШ № 10, 14, СПТУ №9, в технікумах: машино будівничому та механізації сільського господарства; кабінет з дисплеями на заводах Радіовиробів, чугуннолитейному, “Гідросила”, “Друкмаш”. В кожній школі до кінця п’ятирічки обладнати кабінет математики, обладнаний калькуляторами (1986 – 90 рр).

- Удосконалювати спільну роботу з базовими підприємствами. Розробити та приступити до виконання програму участі базових підприємств в розширенні та укріпленні матеріальної бази шкіл для створення умов навчання дітей 6-річного віку, організації умов праці школярів, будови шкіл (1986 – 90 рр).

- Удосконалити роботу кабінету системного навчання. Забезпечити створення в кожній школі необхідної кількості навчальних кабінетів для забезпечення якісного виконання навчальних планів і програм. В кожній школі розробити перспективний план по створенню навчальних кабінетів на п’ятирічку.

- Забезпечити, починаючи з 1986 – 87 н. р. запровадження нових планів і робочих програм по основам наук, праці і профорієнтаційного навчання, здійснення корисної та виробничої праці в I – XI класах, з предметів естетичного циклу, фізкультури та ПВП.

Висновки. Отже, зважаючи на наведений матеріал можна зазначити, що у 1970 – 80 рр питанню науково-технічного забезпечення навчально-лабораторної бази середніх навчальних закладів в Кіровоградській області надавалась належна увага як на рівні навчальних закладів,

так і самої держави. Науково-технічний прогрес спонукав до змін у системі навчання середніх навчальних закладів, що стосувалася як навчальної літератури, так і застосування під час навчальних занять різноманітних ТЗН. У результаті цих змін майже всі школи перейшли на кабінетну систему навчання. Директори більшості середніх навчальних закладів організували забезпечення кабінетів з усіх навчальних предметів навчальною літературою, наочними матеріалами та технічними засобами навчання силами вчителів, учнів та «шефських» підприємств міста та області. Серед недоліків питання науково-технічного забезпечення середніх навчальних закладів у досліджуваній період можна назвати нерівномірність забезпечення шкіл навчальною літературою, наочними матеріалами та технічними засобами навчання, що, в свою чергу, мало своє відображення у якості навчання учнів в різних середніх навчальних закладах Кіровоградської області. Спостерігалось також і недосконале володіння технічними засобами навчання вчителями шкіл, що також відображалось на якості навчального процесу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Кіровоградської області (далі ДАКО). – Ф.7603, спр. № 22, арк. 9.
2. ДАКО. – Ф.7603, спр. №22, арк. 34, 35.
3. ДАКО. – Ф.7603, спр. №22, арк. 53, 60, 61.
4. ДАКО. – Ф.7603, спр. №22, арк. 67, 76.
5. ДАКО. – Ф.7603, спр. №22, арк. 218.
6. ДАКО. – Ф.7603, спр. №3, арк. 2.
7. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 2, 3.
8. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 14, 15.
9. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 18, 19.
10. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 35.
11. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 62.
12. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 73 – 75.
13. ДАКО. – Ф.7603, спр. №57, арк. 77.
14. ДАКО. – Ф.7603, спр. №247, арк. 34.
15. ДАКО. – Ф.7603, спр. №326, арк. 12, 13.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мироненко Наталя Василівна – ст. викладач канд. пед.наук., кафедри теорії та методики технологічної підготовки охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Наукові інтереси: розвиток науково-лабораторної бази середніх та вищих навчальних закладів в Україні в період 60-х – 80-х років ХХ ст.